

Беценко Т. П.,

доктор філологічних наук,

професор кафедри української мови

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ЗАЧИНИ ЯК КОМПОНЕНТИ АРХІТЕКТОНІКИ НАРОДНИХ ДУМ

Анотація. У статті розглядається структура, семантика і поетичні функції текстотвірних елементів народних дум – зачинів. Увага зосереджена на аналізові мікро- і макродиниць текстово-образних універсалій – зачинів, які формують різновиди стилістично-композиційних структур. Виявлено специфіку словесно-образної організації зачинів на рівні внутрішньої структури, змісту, естетичних функцій. Проаналізовано мовно-структурний зв'язок зачинів дум з ідентичними компонентами текстової організації інших фольклорно-епічних творів. Підкреслено синкретичний характер текстово-образних універсалій – зачинів, які в єдності формують стилістично-композиційні макродиниці.

Ключові слова: зачин, дума, текстово-образна універсалія, архітектоніка дум, композиція дум.

Постановка проблеми. Мова українських дум є маловивченою галуззю народної творчості. Словесно-образна організація героїчного епосу – унікальне явище в історії не лише національної, а і світової культури.

Текстова організація епічних фольклорних творів регламентована певними правилами. Обов'язковими структурними елементами архітектоніки героїчного епосу (дум) є зачини і кінцівки, які кваліфікуємо як текстово-образні універсалії, що є засобами їх стилістично-композиційної організації. При цьому текстово-образні універсалії – макродиниці, якими є зачини та кінцівки, – становлять синкретизовані структури в їх образно-змістовій єдності, розгортуваних граматичних конструкціях – повторюваних мікро- і макродиницях думового тексту. Мовностильовий аналіз зазначених структур не був предметом окремих досліджень. Хоча деякі зауваження про формули кінцівок дум висловив Ф.М. Колесса.

Мета статті – схарактеризувати специфіку мовно-образної організації зачинів як текстово-образних універсалій – макродиниць народних дум.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зачин (заспів, заплачка, ініціальна формула) – «коротка вступна частина усного народного твору (билини, історичної пісні, казки та ін.), що підготовляє слухача до подальшої оповіді; виражається звичайно в канонічній, стилістично обробленій, визначеній формі» [7, с. 111]. Дефініція зачину переважно містить вказівку на розуміння останнього як певної текстово-образної універсалії – макроструктури, ознаками якої насамперед є канонічна форма у відповідному стилістичному вираженні.

Структура зачинів дум (і їх варіантів) різноманітна, позбавлена суворої регламентованості. Об'ємні за структурою, багаточленні зачини фіксуємо в думках «Козак Голота» [19, с. 77], «Атаман Матяш старий» [19, с. 79], «Федір безрідний, бездольний» [19, с. 81, 83–84], «Три брати самарські» [19, с. 89–90, 92, 94, 96–97], «Смерть козака в долині Кодимі» [19, с. 89], «Невільники на каторзі» [19, с. 106–109, 112], «Сокилі і соколя» [19, с. 114, 116], «Іван Богуславець» [19, с. 115], «Маруся Богуславка» [19, с. 122,

124–125, 128, 130, 132], «Самійло Кішка» [19, с. 135, 140], «Сестра і брат» [19, с. 326–329, 331, 333–334, 336–337, 340–341, 343], «Хмельницький і Барабаш» [19, с. 262–263, 267, 271], «Богдан Хмельницький і Василій молдавський» [19, с. 279–280], «Вдова Івана Сірка» [19, с. 295], «Проводи козака» [19, с. 312, 317, 320], «Повернення сина» [19, с. 325], «Іван Богуславець» [19, с. 284]. Зачини одно-дворядкові відзначаємо в таких думках, як «Дума про смерть Богдана Хмельницького» [19, с. 290, 292], «Проводи козака» [19, с. 314–315, 318, 322–323], «Козацьке життя» [19, с. 307, 310]. У поодиноких випадках думи зовсім не містять зачину («Розмова Дніпра з Дунаєм» [19, с. 258]).

Трапляється, що у варіантах одних і тих самих дум зачини різняться своїм обсягом, наприклад, з-поміж варіантів думи «Козак Голота» найоб'ємнішим є зачин IV варіанта думи [19, с. 74].

Думовий зачин може бути: а) чітко виокремленим, відділеним від подальшого тексту великою паузою, реалізуючи цілісність у змістовому і структурному плані; б) таким, що плавно переходить у подальшу оповідь, не відмежовуючись істотною паузою (здебільшого у таких випадках він продовжується прямою мовою), пор.:

а) Ей, з день-години зчинились
великі війни на Україні.

Ніхто ж то не мог обіраться,

За віру християнську достойно-праведно стати;

Тільки мог обіраться

Барабаш да Хмельницький, да Клиша Білоцерківський
[5, с. 105; 19, с. 267];

б) Ой у неділю бардзо рано-пораненьо

Не сива зозуля закувала –

Сестра брата свого із подвірні своєї

В військо виряджала,

Словами промовляла,

І сльозами ридала:

«Ей же, мій брате рідненький,

Голубонько сивенький! <...>» [19, с. 317].

Локалізація подій, що описуються в думках, у зачинах подається двома способами, характерними для народнопісенної творчості: незамкненим (ланцюговим), коли просторові найменування, що зображуються, виникають одне за одним і творять відкритий ряд:

Ой полем, полем килиїмським,

То шляхом битим гординським,

Ой там гуляв козак Голота [5, с. 13; 19, с. 74; 20, с. 5],

Ой полем, полем килиїмським,

Битим шляхом ординським,

Ей, гуляв, гуляв козак, бідний летяга [20, с. 73],

і концентрованим (замкненим), побудованим шляхом звуження локалізації предметів, явищ, подій: від ширшого (неконкретного) до вузького (конкретного):

Гей, усі поля самарські почорніли,
Та ясними пожарами погоріли,
Тільки не згоріли
У річці Самарці,
В криниці Салтанці
Три терни дрібненькі,
Три байраки зелененькі [19, с. 94].

Внутрішня будова зачину як структурно-композиційної текстової одиниці нерідко репрезентує стилістичну текстово-образну універсалью, що представлена фігурою паралелізму. Фігура паралелізму, яка будується за певною синтаксичною моделлю, передбачає виникнення двох зіставлювано-порівнювальних конструкцій, що умовно поділяють зачин на дві частини, приблизно однакові за об'ємом:

Ой десь, ой десь за Килимом-городом козаченько гуляє,
А з Килима-города татарин поглядає [19, с. 73],
або асиметричні, в яких превалує перша чи друга частина, пор.:
Ой у святую неділеньку, рано-пораненьку,
Не синії тумани уставали,
Не буйнії вітри повівали,
Не чорнії хмари наступали,
Не дрібнії дощі накрапали,
Когда три брати із города Азова
З турецької-бусурменської
Великої неволі утікали [22, с. 123].

В неділю барзо рано-раненько не сива зозуля закувала:
Вдова,
Старенька жена,
Пости постила
І молитви творила,
Господа милосердного собі на поміч просила [19, с. 350–351].
На синтаксичному рівні зачини реалізовані різними утвореннями: складними реченнями (дво- чи багатокomпонентними):

а) підрядним реченням:
Не один козак сам собі шкоду шкодив,
Що від молоді жінки у військо ходив [19, с. 307];

Ой не зелена діброва шуміла,
Як удова, стара мати,
В своєму дому з своїми дітками гомоніла [19, с. 378];
б) багаточленним складнопідрядним реченням:
В неділю ранньою зарею до Божих церков задзвонено,
Як у новім дворі раніш того говорено,
Як чужий отець вторий, названий, чуже дитя кляне-проклинає,
Долю його козацьку молодецьку зневажає,
За хліб, за сіль нарікає, з домівки зганяє [19, с. 325];
в) складною синтаксичною конструкцією:
У неділю барзо рано-пораненько не в усі дзвони дзвонено,
Ніхто не знає, що в крайнім домі говорено [19, с. 322];

Ой у святую неділеньку рано-пораненьку
Не синії тумани уставали,
Не буйнії вітри повівали,
Не чорнії хмари наступали,
Не дрібнії дощі накрапали,
Когда три брати із города Азова,
З турецької-бусурменської
Великої неволі утікали [16, с. 66];
г) складним синтаксичним цілим:

Ой у святую неділеньку
То рано-пораненько,
То не сива зозуля кувала,
Не дробна птиця шебетала,
А не в борі сосна зашуміла,
Як та бідна вдова
А в своєму домові гомоніла.
Ой та ручками-пучками
А хліб-сіль роздробляла,
Та все синів годувала,
А й у найми не пускала,
Чужим людям на поталу не подавала.
Ой чужим людям на поталу не подавала,
Та все Всевишнього Господа, Творця, прохала [19, с. 372–373].
До основних лексико-семантичних груп слів, що характерні для думових зачинів, відносимо:

1) теологічні назви, антропоніми, гідроніми, ойконіми: *Бог, Господь, Всевишній, Чорне море, город Озов, Україна, Дніпро, річка Самарка*;

2) просторові найменування (загальні назви), які відбивають природні реалії: *бір, долина, поле, гай, діброва, сад, чужа сторона, каторга, степ, байраки, терни, гора, підвір'я (двір)*;

3) метеорологічні назви, які є міфологемами: *вітер, туман, дощ, хмари*;

4) назви осіб: *козак, сестра, брат, мати, син, батько, вдова, жона, невольник, діти*;

5) фітоніми: *сосна, оріх*;

6) епічні числові одиниці: *три, тридцять, сім, сімсот, один, два*;

7) зооніми, які мають статус фольклорних символів-канонів: *сокіл, орел, голуб, зозуля, пташка*;

8) абстрактні найменування, що є своєрідними концептами думового епосу: *неволя, віра, біда*;

9) назви предметів, явищ, властивостей, дій, пов'язаних із відтворенням звукових вражень, створюваних певними предметами тощо: *щебетала, закувала, дзвони дзвонили, хвильть-прохвиляє, клетотіли*;

10) одиниці на позначення часу: *година, день, неділя, рано-пораненько*;

11) назви ознак, властивостей, якостей, що позначені ступенем емоційно-експресивного забарвлення: *вірний, вірненький, славний, рідненький, сивенький, тяжкий, чорний, сильний, темний, великий, чужий, далекий, бідний, нещасний, дрібненький, ясний, ясненький, зелененький, чистий, старенький, маленький, біленький*.

Ці одиниці – елементи мовно-поетичної системи думового епосу – виступають національно-мовними знаками культури, символами. Такі, наприклад, символи тваринного світу: *зозуля* – жіночий образ, символ туги, печалі, плачу; *орел, сокіл* – номенни, що використовуються на позначення осіб чоловічої статі, символізують мужність, чоловічу вправність тощо; символи рослинного світу: *сосна* – символ печалі, смутку тощо.

У зачинах подається в загальних рисах інформація про дійових осіб та часо-просторові умови протікання описуваних подій. Це зумовлено тяжінням дум до відносно точної фіксації історично значущих фактів.

Вказівка на дійових осіб почасти надається за зразком до казкових прийомів, при цьому активізується числове позначення: 700 козаків, що перебувають у неволі («Дума про Марусю Богуславку»), три брати, які втікають; при цьому число отри-

мує відповідну диференціацію: двоє кінних, а третій – піший; двоє тікають, а третій застається. Подібне спостерігається і в казках: *Був собі дід та баба, а в них було три сина: два розумних, а третій дурний* («Летючий корабель») [21, с. 116]; *Був один цар і мав трьох синів. Два були розумні, а один дурний* («Молодильна вода») [21, с. 94].

У зачині місце описуваних подій фіксує топонім (або прикметник відтопонімного творення, що так чи інакше засвідчує локалізацію суб'єкта чи об'єкта в просторі), а також інші одиниці із просторовим значенням: це переважно *поле, степ, долина, гай, діброва, сад* та ін. Усі топоніми (ойконіми, гідроніми і под.) подаються за зразком: *родова назва + видова*. Часто власні найменування (а також і загальні) підсилюються неозначеними займенниками, що споріднює думи з іншими епічними творами фольклорного походження. Пор. у казці: «*Десь-не-десь, в тридесятому царстві, в іншій державі жив цар з царицею <...>*» [21, с. 122] і в думі: «*Ой десь, ой десь за Килимом-городом козаченько гуляє <...>*» [19, с. 72].

Активну роль у лексико-граматичному оформленні зачину відіграє прислівник місця *там*, уживання якого також кваліфікуємо як традиційний епічний прийом:

В городі Чигирині

Там старенька бабка проживала <...> [19, с. 254];

Ей, як на славній, панове, Україні,

У славнім городі у Корсуні,

Там крикне-покликне Хвилоне, корсунський полковниче [19, с. 246].

У деяких думках, як і казках, надзвичайно поширений тип початку – стандартизований екзистенційно-локативно-пасивний зачин: «Такі зачини розпочинаються словами *жити, бути* в формі минулого часу без або з прономінальною часткою *собі*» [2, с. 86].

Думові зачини і казки фіксують подібність єдино початків, пор.: у казках: *Був собі король і мав одного сина* [21, с. 107], *Був то собі пан* [21, с. 104], *Був один цар <...>* [21, с. 99], *Було у одного царя три сини <...>* [21, с. 85], *Був собі дід та баба <...>* [21, с. 116], *Був собі нещасний Данило* [21, с. 199], *Був собі один чоловік* [21, с. 182], *Було це дуже давно. Жив бідний чоловік, мав жінку і повну хату дітей* [21, с. 44], *Жили собі дід та баба. Жили вони не в селі, а хатка їхня стояла в дрімучому лісі* [21, с. 53], *У одному селі жив сирота Іванко* [21, с. 73], *Жили на світі чоловік та жінка <...>* [21, с. 88], *Колись був у Києві якийсь князь* [21, с. 174] та ін.; у думках: *Була бідна-побідна вдова, Як був собі козак Нетяга <...>* [19, с. 307], *В городі Мерефі жила вдова* [20, с. 148], *В городі Мерефе жила вдова <...>* [19, с. 295], *В городі Чигирині там старенька бабка проживала <...>* [19, с. 254], *У городі Чеместрині там проживала вдова старенька* [19, с. 242].

Подібні аналогії щодо ідентичності у структурній організації казок і дум дозволяють висловити припущення про зв'язок зазначених двох жанрів народної творчості. Раніше висловлювалися міркування про органічну єдність дум і плачів (голосінь) [10; 11; 15, с. 194], дум і билин [7; 14, с. 64–70; 15, с. 194–195; 17, с. 134], дум і літературних творів [6, с. 190–191; 7], дум і сербських епічних пісень [17], дум і болгарського епосу [17, с. 135], дум і поем Гомера [3, с. 102–103], дум і «Слова о полку Ігоревім» [3, с. 102–105; 7].

Актуалізація у думових зачинах просторового орієнтира так чи інакше пов'язана з характеристикою природних умов

середовища, у якому локалізується розгортання подій, іншими словами, – з поетичним описом місця подій. З огляду на те, що зачини дум тяжіють до своєрідних пейзажних замальовок, є підстави говорити про думовий пейзаж (пейзажне обрамлення епічної думової оповіді). Апелювання саме до пейзажних вкраплень, поданих у традиційному народнопоетичному ключі (порівняймо, наприклад, казку, де події відбуваються на Чорному морі; народну пісню з локалізацією описуваних подій у лісі, діброві, саду, у полі, степу), свідчить про зв'язок дум з іншими фольклорними джерелами, а також відбиває традицію фольклорно-поетичного мислення. Тематично думовий пейзаж у зачинах можна означити як: а) морський – зображення подій на морі (*Ой по Чорному морю, / Да й каменю біленькому <...>* [19, с. 389]); б) степовий, рівнинний – місцем розгортання описуваних подій є поле, степ. (*Ой полем, полем килимським, / То шляхом битим гординським <...>* [19, с. 74], *Ой всі поля самарський позоряли <...>* [19, с. 90], *На чужій чужині, / В степу Вкраїні <...>* [19, с. 167]); в) пейзаж діброви, бору, саду (*Не сизая зозуленька в темнім лузі кукувала, / Не дрібная пташка в саду щебетала <...>* [19, с. 327], *Не діброва шуміла, / Як удова старая / З своїми дітками рідненькими в своїм домі гомоніла* [19, с. 347]) тощо. Тло описуваних подій часто формує міська атрибутика: зачин у подібних випадках концентрує адвербіальні текстово-образні універсалії типу *у городі <...>, із города <...>* (*Ой як на славній Україні, / Та в славнім городі у Крилові* [19, с. 351], *Із города Козлова до города Трапезона* [19, с. 135], *Ой із города із Трапезонта <...>* [19, с. 140; 20, с. 39], *Із города із Азова <...>* [19, с. 155], *На славній Україні, / У славнім городі у Корсуні <...>* [19, с. 231], *В городі Чигирині* [19, с. 254], *У Вінниці на границі* [19, с. 284; 20, с. 74, 115]).

Соціально-побутовим тлом, на якому розгортаються події, є дім і двір, що відповідно фіксують адвербіальні текстово-образні універсалії *у крайньому домі, у дворі, у вдовинім домі, в димівці* тощо: *У неділю рано, барже рано, не у всі дзвони задзвонено, Як у крайнім домі говорено <...>* [19, с. 315], *В неділю рано-порано не во всі дзвони дзвонили, Як у вдовинім домі гомоніли <...>* [19, с. 314], *Ой у святую божественную неділеньку / Барзо рано-пораненько, / То не гласні дзвони дзвонили. / Як у першому дворі нерідний отець і мати із своїм сином говорили <...>* [19, с. 320], *В неділю ранньою зорею до Божих церков задзвонено, / Як у новім дворі раніш того говорено <...>* [19, с. 325].

З описовою атрибутикою, пейзажними вкрапленнями в думових зачинах безпосередньо пов'язане відтворення зорових і звукових образів.

Зачини концентрують одиниці різних лексико-граматичних класів на позначення звукової гами, пор. іменники: *дзвони, зозуля, птиця*, дієслова: *шуміти, щебетати, гомоніти, дзвонити, кувати, говорити, лаяти* та ін. Отримують актуалізацію в зачинах вербальні текстово-образні універсалії із загальною семантикою «звук» – *словами промовляти, слізно промовляти* та под.

Порівняймо концентрацію «звукового» компонента в текстово-образних універсаліях зачину на прикладі лише невеликого фрагменту однієї з дум:

Ой у святу неділеньку

То рано-пораненько,

То не сива зозуля кувала,

Не дробна птиця щебетала,

А не в борі сосна зашуміла,

Як та бідна вдова

А в своєму домі гомоніла [19, с. 372].

Такі зачини особливо характерні для соціально-побутових дум, де зіставляються (порівнюються) дві площини, два об'єкти, для яких характерним є звуковий образ, – світ природи і світ людського життя. Відповідно виникають паралелі стилістичних тексто-образних універсалій: *сосна шумить – вдова Господа просить* [16, с. 106; 19, с. 346]; *діврова шумить – удова говорить* [19, с. 347]; *дзвони дзвонять – у домі говорять* [19, с. 322–323].

Як зазначає М.К. Дмитренко, «пейзажна паралель у зачині «відіграє не тільки своєрідну роль розбігу думки» (О.О. Потебня), як у ліричних піснях, але й містить символічний код подальшого інформаційно-художнього поля і часом навіть натяк на розв'язку» [4, с. 63].

Зачини дум подають вказівку на час, у який відбуваються описувані події. При цьому часова константа отримує безпосереднє чи опосередковане вираження. Безпосереднє вираження часу, як правило, фіксуємо в соціально-побутових думках на основі лексем, які у своїй структурі мають сему часу. Наприклад: *день-година, неділя, рано-пораненько, рано*. Проте час у думках здебільшого передається опосередковано: за допомогою ономастичних одиниць (топонімів і антропонімів), що співвідносяться з певними часовими вимірами (епохою тощо), орієнтовані на історичний, загальновідомий, хронологічно вмотивований опис подій. Адже ті чи інші суб'єкти й об'єкти, які представлені ономастичними одиницями, були актуальними у конкретно визначений час: скажімо, Кодак-кріпость побудована шляхетською Польщею в 1635 р. на правому березі Дніпра з метою завадити селянам тікати від феодалів у Запорізьку Січ та ізолювати останню від України; Суботів – село, що з XVII ст. належало чигиринському старості М. Хмельницькому, а потім його сину Богдану. Під час народно-визвольної війни 1648–1654 рр. у Суботові була побудована фортеця, яка згодом стала однією з гетьманських резиденцій Богдана Хмельницького. Наприклад:

Не схотіли пани-ляхи
Попустити й трохи,
Щоб їздили в Січ бурлаки
Та й через пороги, -
Спорудили над Кодаком
Город-кріпосницю,
Ще прислали в Кодак військо,
Чужу-чужаницю [19, с. 259].

«Хвалився нам гетьман Хмельницький,
Батько Зинов-Богдану чигиринський,
У городі Суботові
На Спаса-Преображеніє ярмалок закликати...»
Тоді ж то козаки добре дбали,
До города Суботова прибували,
Хмельницького стрічали <...> [19, с. 292].

Так само антропоніми виступають знаковими одиницями, характерними для певної епохи, суспільно-історичної, культурної подієвості. Такими в думках є імена Богдана Хмельницького, Івана Барабаша, Івана Богуна, Івана Сулими, Конєцпольського, Потоцького.

Висновки. Отже, основне призначення зачинів, їх ідейно-художня вартість полягає в тому, щоб із самого початку виголошення думи наблизити реципієнта у процесі фольклорної комунікації до кола змальовуваних подій (з цією ме-

тою в зачині обов'язково зазначаються головні дійові особи, вказується місце описуваних подій та ін.), щоб одразу задати необхідну тональність оповіді (надати емоційно-оцінне забарвлення висловлюваному). Зачини постають тими відправними точками, від яких бере «відлік» весь подальший хід оповіді: у якому емоційному ключі викладений зачин, такий тональний регістр домінуватиме у тексті всієї думи.

Література:

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – М. : Худ. лит., 1975. – 504 с.
2. Бондар О.І. Часова структура української народної казки / О.І. Бондар // Мова і стиль українського фольклору : збірник наукових праць. – К., 1996. – С. 85–100.
3. Буслаев Ф.И. О литературе. Исследования. Статьи / Ф.И. Буслаев. – М. : Худ. лит., 1990. – 512 с.
4. Дмитренко М.К. Українські народні думи як феномен традиційної культури / М.К. Дмитренко // Українська фольклористика: аспекти сьогодення. – К. : Сталь, 2008. – С. 20–69.
5. Думи. Історико-героїчний цикл : [збірник] / [упоряд. О.І. Дея] ; вст. слово М.П. Стельмаха ; іл. худ. В.І. Лопати. – К. : Дніпро, 1982. – 159 с.
6. Єфремов С.О. Історія українського письменства / С.О. Єфремов. – К. : Femina, 1995. – 686 с.
7. Житецкий П.И. Мысли о народных малорусских думах / П.И. Житецкий. – К. : Киевская старина, 1893. – 249 с.
8. Житецкий П.Г. Вибрані праці. Філологія / П.Г. Житецький. – К. : Наук. думка, 1987. – 328 с.
9. Квятковский А. Поэтический словарь / А. Квятковский. – М. : Сов. энцикл., 1966. – 376 с.
10. Колесса Ф.М. Про генезу українських народних дум (українські народні думи у відношенні до пісень, віршів, похоронних голо-сін) / Ф.М. Колесса. – Л., 1921. – 144 с.
11. Колесса Ф.М. Українська усна словесність / Ф.М. Колесса. – Едмонтон, 1983. – 645 с.
12. Колесса Ф.М. Формули закінчення в українських народних думках у зв'язку з питанням про наверхствування дум / Ф.М. Колесса. – Л., 1935. – 67 с.
13. Кононенко Н. Епос та плач: про витоки української думи / Н. Кононенко // Родовід. – 1993. – № 6. – С. 27–30.
14. Костенко Н.В. О стихе украинских народных дум и его связи с былинным стихом / Н.В. Костенко // Вісник Київського університету. Літературознавство, мовознавство. – 1985. – Вип. 27. – С. 64–70.
15. Марченко М.І. Історія української культури / М.І. Марченко. – К. : Рад. школа, 1961. – 286 с.
16. Народні думи : [збірник] / [упоряд., передм., приміт. С.В. Мишанича] ; іл. худож. В.І. Лопати. – К. : Дніпро, 1986. – 173 с.
17. Рильський М.Т. Зібрання творів : у 20 т. / М.Т. Рильський. – К. : Наук. думка, 1983–1985. – Т. 16. – 1983. – С. 132–163.
18. Русанівський В.М. Методи дослідження граматичного матеріалу і теорія граматики / В.М. Русанівський // Мовознавство. – 1967. – № 1. – С. 10–18.
19. Украинские народные думы / [изд. подгот. Б.Н. Кирдан] ; отв. ред. серии «Эпос народов СССР» А.А. Петросян ; отв. ред. тома В.М. Гацак ; вст. ст. Б.П. Кирдана. – М. : Наука, 1972. – 560 с.
20. Українські народні думи та історичні пісні / [упорядкув. П.Д. Павлій, М.С. Родіна, М.П. Стельмах] ; за ред. М.Т. Рильського, К.Г. Гуслистого ; іл. М.Г. Деревуса ; вст. стаття П.Д. Павлія. – К. : Вид-во АН УРСР. – 1955. – 660 с.
21. Українські народні казки, легенди, анекдоти. – К. : Молодь, 1989. – 432 с.
22. Українські народні думи. – К. : Держ. вид-во України, 1927. – Т. 1 : Тексти № 1–13. – 1927. – 176 с.

Беценко Т. П. Зачины как компоненты архитектоники народных дум

Аннотация. В статье подробно рассматривается структура, семантика и поэтические функции текстообразующих элементов народных дум – зачинов. Внимание сосредоточено на выявлении специфических языковых признаков указанных архитектурных структур и на анализе микро– и макроединиц тексто-образных универсалий – зачинов, которые формируют разновидности стилистических композиционных структур. Выявлена специфика словесно-образной организации зачинов на уровне внутренней структуры, содержания, эстетических функций. Проанализирована в языковом аспекте взаимосвязь зачинов дум с идентичными компонентами текстовой организации других фольклорно-эпических произведений. Подчеркнут синкретический характер тексто-образных универсалий – зачинов.

Ключевые слова: зачин, дума, тексто-образная универсалия, архитектура дум, композиция дум.

Becenko T. The Introduction as the architectonic components of national thoughts

Summary. In article the structure, semantics and poetic functions of textual elements of national thoughts – beginnings and endings explicitly is considered. The attention is concentrated to detection of specific language signs specified structures. Attention is concentrated to the analysis micro– and macrounits of text and figurative universaliya which create varieties stylistically composition structures. It is revealed specifics of the pictorial-verbal organization of beginnings: at level of an inner pattern, the contents, esthetic functions. It is analyzed in language aspect correlation of beginnings of thoughts with identical components of the text organization of other folklore and epic works. It is underlined syncretic character of text and figurative universaliya.

Key words: beginning, ending, thought, text-shaped universals.